

דפי עמדה לבוגרי "בני דוד" בענייני הדור והשעה

דף עמדה מספר 2

"אפשר לאדם להשיב ולבקר ולחלוק – בדרך ארץ ובידידות"¹

פשוט הדבר, שמצות "ואהבת לרעך כמוך", אינה פוטרת את האדם ממצוות "הוכח תוכיח את עמיתך", אדרבה, את אשר יאהב – יוכיח. אלא שיש דרכים איך לקיים מצוות תוכחה באופן שישמר הציווי "ולא תשא עליו חטא". קל וחומר, כאשר מדובר על אחריות ציבורית – "האהבה הגדולה שאנחנו אוהבים את אומתנו – לא תסמא את עינינו מלבקר את כל מומיה"², אדרבא, דווקא משום שאנחנו אוהבים ומאמינים בעם ישראל, ואוסף – במדינת ישראל, לכן חובה עלינו לבקר ולמחות על כל המומים המתגלים בסדרי חיינו הציבוריים. אלא שהשאלה היא לא האם למחות, אלא איך למחות באופן כזה שנשיג את מטרתנו – "ולא תשא עליו חטא"!

ענינו של דף עמדה זה – להסביר דרכי מחאה ראויות.

א. עיקרון ראשון – להבדיל בין אנשים ובין דעותיהם או מעשיהם

ברור שצריך למחות כנגד התפשטות של דעות שליליות הפוגעות בתורה, באומה ובמדינה, ובוודאי יש למחות בכל תוקף כאשר דעות אלו משפיעות על מעשים ועל סדרי התנהלות במרחב הציבורי, אך **אין שום היתר לבזות את האנשים, בעלי הדעות ו/או המעשים הללו.**

1. **ראשית** – איני מכיר שום היתר לבזות, לחרף ולגדף אדם מישראל אא"כ הוא יצא מכלל ישראל והפך להיות "רודף", "מין" וכיו"ב, "**ואין לנו בדור מי שיכול ורשאי לשפוט אדם בדבר כזה שהוא ממש דיני נפשות!**" – כך השיב לי במפורש רבנו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, כששאלתיו על מאן דהו! וכך לימדנו חז"ל (ממעשה של תמר ויהודה): "נח לנו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים!". והתוספות³ למדו מכך שהמלבין פני חברו ברבים, הרי הוא כשופך דמים, ועל כן יש בזה דין ייהרג – ואל יעבור! והדברים פשוטים וברורים.

2. **שנית** – כותב הרב קוק זצ"ל: "גדול כבוד הבריות מצד עצמו, מצד שהוא מורה על יתרון נשמת האדם... ועל כן כל ביזיון שמזדמן לאדם יש בו משום הורדת ערכו האנושי בכלל, וגורם על ידי זה השפלה כללית בערכי חיינו הרוחניים בכלל!".

¹ לשון הרמב"ם באיגרת לתלמידו בעניין מחלוקת עם ראש הישיבה (אגרות הרמב"ם כרך א' עמ' ש"ט – מהדורת הרב שילת)

² אורות, אורות ישראל פרק ד' סעיף ג'

³ סוטה י': ד"ה "נח לו לאדם"

⁴ עולת ראייה, ח"א, עמ' ע"ח

כאשר מבזים ומשפילים מנהיגי ציבור – פוגעים ברוח הפנימית שלהם. הם עצמם מסגלים לעצמם "עור של פיל" – כדי לא להיפגע, ובזה הם גם מאבדים את הרגישות האנושית. "כבוד הבריות" הופך להיות מושג לא רלוונטי, והאנשים הופכים להיות "טכנוקרטיים", ומאבדים את שאר הרוח. האומנם כך אנו רוצים לראות את מנהיגנו – אלה שעל כל פנים בינתיים אחראים להכרעות גורליות לאומה ולמדינה? אתמהה!

בספר דברי הימים ב יג כ, אחרי תיאור המלחמה בין אביה מלך יהודה ובין ירבעם מלך ישראל כתוב: **"ולא עצר כח ירבעם עוז בימי אביהו ויגפהו ד' וימות"**. המפרשים מתקשים בפירוש הפסוק, מפני שלמעשה ירבעם מת שנתיים אחרי אביה, ואם כן מה משמעות הפסוק? ואכן, הגמרא בירושלמי אומרת שהביטוי **"ויגפהו ד' וימת"** רומז לאביה, שנענש על כך שבייש את מלך ישראל ברבים. ומו"ר הרב צבי טאו שליט"א בספרו לאמונת עתנו חלק א, ע"מ כ-כ"א, מסביר עפ"י המפרשים שם שבניגוד לנביא עידו שמוכיח את ירבעם בלשון סתמית כדי לחלוק כבוד למלכות ולא לבייש את ירבעם (למרות שמוכיח אותו על חטא חמור ביותר – חטא עבודה זרה!), אביה שבייש את ירבעם ברבים **"גרם לו חולשה במעמדו, חולשה בעוז המלכות שבו, עד שמאותה שעה ואילך החל להפסיד בכל מלחמותיו ועל זה נענש אביה ומת לפני ירבעם"**.

אנחנו במצב מלחמה, נגד הטרור, נגד איראן, נגד הקורונה, נגד האלימות הלאומנית הערבית בתוך מדינת ישראל ועוד – **האומנם אנו רשאים להחליש את אלו שצריכים לנהל מלחמה זו?** אפשר כמובן לבקר, לחלוק, לדרוש – אך לא לבזות את אלו שבפועל הם מנהיגי המדינה.

3. יש בזה גם **חשבון ארוך טווח!** אם כל מי שנכנס לפוליטיקה יבין שחלק מהמקצוע זה לסבול ביזיונות, להיות אדם שמחרפים ומגדפים אותו, ומפעילים לחץ על משפחתו – מי הם האנשים שיכנסו לשדה מוקשים זה?

ר' יהודה החסיד מלמדנו⁵ - **שכאשר מבזים מנהיג ציבור – מקבלים תמורתו מנהיג גרוע יותר!** אני מעריך שיש בזה גם חשבון רוחני עמוק יותר, אך בפשטות אפשר להסביר כפי שביארתי לעיל. אישית אני מכיר לא מעט אנשים מעולים, איכותיים מאוד, בעלי מידות טרומיות, שכאשר פניתי אליהם לשקול להיכנס לתחום הפוליטי הייתה תשובתם חדה וקצרה: **"קצת בחייה"**, "מחבר לא הייתי מצפה להצעה מגונה כל כך", "אשתי ומשפחתי לא יסכימו" וכיוצא בזה!

והרי **האיכות האנושית של הנהגת המדינה זהו הדבר החשוב ביותר לכולנו!**

4. **ועוד** – ידועה האמרה: **"מכה עוברת, מילה נשארת"**⁶. אפשר להתגבר על מתחים ומחלוקות – קשה מאוד להתגבר על ביזיון ועלבון צורב. אם אנו מבינים שבתוך עם

⁵ ספר חסידים, סימן תרצ"ד

⁶ הרב צבי יהודה קוק זצ"ל היה חוזר כמה וכמה פעמים על אמרה זו.

ישראל השלום חשוב יותר מהכל, צריך לדעת שאין דבר שמרחיק את השלום יותר מהביזיונות ההדדיים שסופגים הצדדים זה מזה.

ב. עקרון שני אנו למדים מלשון הרמב"ם שהבאתי בכותרת – "אפשר לאדם להשיב ולבקר ולחלוק, בדרך ארץ ובידידות". החידוש הגדול הוא שגם ביקורת ומחאה צריכה להיאמר מתוך לב אוהב, מתוך ידידות!

אכן, זה לא פשוט. כשיש בלב כאב וכעס על מעשים שלא יעשו – לא קל לשמור בלב אהבה וידידות עם העושים מעשים אלו, אבל:

1. הרבה פעמים יש לעושים זכויות רבות ממה שעשו בעבר, האם כל זה נמחק להם? ועוד – רבים מהם בעלי מעלה ומעשים טובים גם בהווה, ובכלל, האין זה עיקרון שכל בעלי המוסר כתבו עליו – **לאהוב כל אדם מישראל מצד הטוב שבו, שהוא העיקר והוא המהות שלו, ולשנוא רק את מעשיו הרעים!** וברוך ד' יש גם הרבה טוב אצל רבים ממנהיגינו!

2. ועוד – בחשבון אמיתי ומשוחרר האם לא באמת רב המאחד על המפריד? שבנו לארצנו, כולנו יחד עסוקים בבנינה, מי כך ומי כך, ביום פקודה כולנו מתייצבים במסירות זהה להגן על קיומה, האין זה כשלעצמו מכריע לצד טיפוח רגשי ידידות ואחוה הדדית?! האין הגודל של שותפותינו יותר מהותי ומעורר אהבה וידידות מאשר המחלוקת שבינינו?

וכך כותב הרב זצ"ל באיגרת תקל"א⁷: "על דבר תהלוכות הגימנסיה פה, בוודאי אי אפשר לנגוע בעניין זה בלי צער מרובה ביחס לתורה הקדושה וכל קודש... אבל האם נכון הדבר שאצא אנכי בהודעה גלויה כקורא למלחמה עליהם – זה ימים רבים שישבתי על מדוכה זו והכרעתי שאי אפשר לעשות צעד זה מכמה טעמים: ראשית מפני דרכי שלום, הישוב שלנו בארץ הקודש הולך ומתרחב ב"ה, ואנו חייבים לראות שכל אחד יחזק את חברו בכל ענייני החיים, לעמוד יחד נגד האויבים הרבים מבני הנכר המתנכלים לנו, ואסור לנו לפי מעמדנו כעת לעורר מדנים ומלחמות אחים אפילו בשביל מטרה היותר קדושה, 'חבור עצבים אפרים – הנח לו'!"

ולענ"ד, למרות שינויי התנאים, הדברים מאוד מאוד רלוונטיים גם כיום! ושוב, בוודאי אפשר לבקר, לחלוק, ולהשיג, אך לא בדרך של מלחמה גלויה כי אם בדרך ארץ ובידידות!

⁷ אגרות הראיה חלק ב, שם הרב זצ"ל מתייחס לפתיחת בית הספר הראשון שחינך בגלוי לכפירה בקדשי ישראל, גימנסיה הרצליה, ודוקא בעירו של הרב זצ"ל - יפו!

3. **ועיקר הכל – הלא כך לימדונו חכמים – דברי תוכחה נשמעים ומתקבלים דווקא כשהם נאמרים מתוך קשר וידידות ולא כשהם נאמרים מתוך כעס ושנאה שבלב, וזוהי כמובן נקודה מאוד עמוקה ואמיתית – אהבה וידידות מתחילים בלב, אי אפשר להעמיד פנים. האומנם יודעים אנו למחות מתוך אהבה לאלו שאנו מוחים נגדם?**

החפץ חיים⁸ מלמדנו שעיקר מצות תוכחה עניינה – הוכחה, כלומר לא הרעש המלחמתי הוא הכח הפועל כי אם **ההסברה המנומקת** וההוכחה שהעושים טועים בדרכם – זו עניינה של התוכחה.

וכך כותב הרב זצ"ל⁹: "וברוך ד' אני עושה קולות ורעשים על הטומאה במקום שנצטרך, אלא שאני מדבר את דברי בסדר ובנחת אשר נצטוונו מעצת המלך החכם"¹⁰..."

ועל כן השומעים את תוכחותינו "בעל כרחם מוכרחים הם להודות על האמת, שב"ה שכלי הולך למישרים, ושאין בלבבי ובשפתי מרמה, ואני מלא בכל קרבי אהבת ישראל"... ומוסיף: "ואין ספק אם הדר גאונו ועוד גדולי הדור שיחיו היו מחזקים את ידי, נלווים עמדי ונוהגים מנהגי... היה שם שמיים מתקדש, ורוב שלום וברכה היה נשפע על ישראל ועל א"י, ורבים רבים מאוד היו שבים בתשובה שלמה.... ואי אפשר כלל לצייר ולתאר את רוב הטובה, והקדושה ותיקון העולם שהיה נצמח מזה".

נכון, הרקע והנסיבות שונים – אך העיקרון תקף גם כיום!

וברצוני להדגיש - **זוהי נורמה תרבותית**. היכולת לקיים מחלוקת, מהותית, עקרונית ועם זה לשמור על יחסי ידידות – זה שייך כמובן למידות בנפש, אבל גם לנורמות שיש בחברה. לתרבות ציבורית שאנחנו צריכים לטפח בתוכנו.

לפני זמן קצר הלך לעולמו הרב אליעזר ולדמן זצ"ל, הוא היה תלמיד חכם בעל עמדה ברורה ותקיפה, איש חברון, אך מעולם זה לא עמד אצלו בסתירה ליכולת לקיים יחסי ידידות עמוקים גם עם אנשים הרחוקים מעמדותיו כרחוק מזרח ממערב, כמו יוסי שריד למשל.

התרבות הזאת צריכה לאפיין את כל ההיקף של חיינו הציבוריים.

כשהיא חסרה – קורים דברים רעים... לא אוכל שלא להעלות כאן כאב שאני נושא עמי שנים רבות. כבוגר מלחמת יום הכיפורים בחזית הדרום¹¹, הכרתי היטב את העובדות בשטח, וכמובן לאחר מכן – קראתי ספרים רבים שחקרו את האירועים. העובדות ברורות – הרבה, הרבה מאד חיילים שילמו בחייהם או בפציעתם מפני שבין הגנרלים

⁸ גדר עולם פרק ו. וראה בחפץ חיים מקומות רבים בהם הוא חוזר על האיסור להלבין פנים כשמוכיח אדם: אהבת חסד, מרגניתא טבא, ד"ה ח, שם י. חפץ חיים חובת השמירה, ט. אגרות ומאמרים סימן סה, ועוד.

⁹ אגרת תקנה, אגרות ח"א, עמ' קפ"ט.

¹⁰ "דברי חכמים בנחת נשמעים" – קהלת ט"ז

¹¹ זכיתי להיות לוחם בגדוד הצנחנים שחצה ראשון בסירות הגומי את תעלת סואץ, וכבש את "ראש הגשר" בצד המערבי, מהלך ששינה את פני המלחמה.

שניהלו את הקרבות הייתה עוינות שלא אפשרה להם להקשיב באמת אחד לשני ולקבל את עצת השני במקום הראוי... הם כולם אנשים בעלי זכויות רבות, והם כבר אינם אתנו, ועל כך איני רוצה לפרט, הדברים ידועים. זה לא רק כישלון מדותי – זו תרבות של ארגון, זו תרבות של חברה. ואסור, אסור לנו בשום אופן לוותר לעצמנו בנקודה זו!

ג. עקרון שלישי: אם רוצים שהמחאה תועיל – צריך להקפיד על דיוק והוגנות במחאה. כאשר מתוך רצון להגדיל את עצמת המחאה מגזימים ומנפחים בעיות, מתעלמים לגמרי מדברים חיוביים, ואפילו – מוסיפים פרטים לא נכונים – זה גם אסור באיסור חמור, וגם משיג תוצאה הפוכה!

אלו דברים פשוטים, ואין צורך להאריך בהם, רק אזכיר שהחפץ חיים פוסק¹² שאפילו במקום שמותר ואפילו חובה לספר לשון הרע (כגון שנשאלים על שידוך, וצריך להציל את השואל מליפול בפח בין אם מדובר על נישואין ובין אם מדובר על שידוך עסקי וכיו"ב) – אם המספר מגזים בתיאור החיסרון הוא עובר על איסור לשון הרע ועוד איסורים חמורים נוספים – עיי"ש בדבריו.

אבל מעבר לזה כל בר דעת מבין ויודע שכאשר אנשים מבינים שנאמרו במחאה דברים לא נכונים או לא מדויקים – כל כוחה מתפוגג, בוודאי אצל אלה שכלפיהם מכוונים דברי המחאה – אבל גם כלפי אחרים שכאשר שומעים דברים אלו – היושר שבקרבם מתקומם נגד הדברים, ובמקום להצטרף למחאה, הם מתנגדים לה..

ואתן רק דוגמא אחת אקטואלית – לומר שהממשלה הנוכחית רוצה להוביל את מדינת ישראל להיות מדינה של כל אזרחיה, או שהיא רוצה למחוק את האופי היהודי של מדינת ישראל, אם אשתמש בלשון המעטה, זה ממש לא מדויק!

כלומר, ברור שיש בקואליציה גם אנשים שזוהי מגמתם, אך מי שמתבונן ברשימה של חברי הכנסת בקואליציה רואה שרובם מתנגדים לכך שמדינת ישראל תהיה מדינה של כל אזרחיה, וגם מעוניינים שמדינת ישראל תהיה בעלת אופי יהודי, וחלק מהם בתפיסתם הם אנשי ימין מובהקים, וגם שומרי מצוות שוודאי יקרה להם היהדות... ובוודאי אינם רוצים את מה שנאמר עליהם!

הדרך הנכונה היא לדייק ולומר את הדברים באופן הבא – רבותי, אתם טועים בדרככם, גם אם כוונתכם לטובה – אתם יוצרים מציאות, שתוצו או לא תוצו – מחזקת את כוחם של הרוצים להוביל את מדינת ישראל להיות מדינה של כל אזרחיה, וכן המעשים שאתם עושים, פוגעים באופייה היהודי של המדינה! וכמובן אחרי אמירה זו צריכים להגיע הסברים והוכחות שישכנעו באמיתות הטענה!

¹² חפץ חיים, הלכות לשון הרע, כלל ד אות יא, וכן כלל י אות יד.

אני אישית חושב כך ובעי"ה אני מקווה להסביר את הדברים בדפי העמדה שבהם
אפרט את עמדתי ביחס לממשלה הנוכחית, אך כאן ברצוני להדגיש את העיקרון
השלישי – הכללה, ויצירת סטיגמה הפוסלת אנשים רבים, מתוך להט המחאה,
בהגזמות, ובטענות לא מדויקות, היא דבר חמור ביותר, אשר נזקו רב מהתועלת
שבו.

וד' יעזרנו ללכת בדרך שלום ובידידות אמת!

אלי סדן